

CHRISTOPHER D. WALLIS

TANTRA ILUMINATĂ

*Filosofia, istoria și practica
unei tradiții nemuritoare*

Traducere din limba engleză:
RAISA MOLDOVAN

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

Dedicație și binecuvântare	9
Invocație nonduală adresată divinității	11
Prefață	13
Mulțumiri	17
Notă din partea ilustratorului	20
Lista ilustrațiilor	22
Ghid facil al pronunției cuvintelor sanscrite	23
Cuvânt-înainte adresat cercetătorilor și cadrelor universitare	24

Introducere

O orientare legată de tantra	27
De ce să studiem istoria tantrei?	29
Despre ce este vorba? Sensul cuvântului tantra	32
Definiția dată chiar de către tradiție	33
Definiții occidentale și liste de categorii	37
Implicații	39
Întrebări și răspunsuri	40
Rezumatul restului cărții	45

Partea 1: Filosofia sistemului nondualist Śaiva Tantra [NŚT]

Prefață: În ce vă veți implica	47
Definiția sistemului nondual Śaiva Tantra	49
Orientarea față de viziunea spirituală	52

Viziunea spirituală esențială	56
Descifrarea viziunii spirituale	57
Numele realității ultime	59
Natura esențială a divinității	60
Acțiunea divinității	61
Reflectarea (<i>vimarśa</i>) și recunoașterea (<i>pratyabhijñā</i>)	61
Gânduri inspiratoare: cadrul filosofic fundamental al sistemului nondual Śaiva Tantra	68
Categoriile gândirii tantrice	89
Teoria <i>ābhāsa</i> : statutul obiectelor „exterioare”	112
Teoria <i>ābhāsa</i> (partea a doua): numeroase străluciri ale aceleiași lumini	114
Cele trei impurități (cu un excurs despre „Coborârea Puterii”)	143
<i>Vāk</i> : cele patru niveluri ale Cuvântului (și Calea Celor șase Pași)	154
Cele cinci stări ale conștiinței	164
Structura inerentă a realității: sinteza Trika-Krama a lui Abhinavagupta	169

Partea a 2 a: Istoria tradiției Śaiva Tantra

Istoria timpurie - încadrarea tradiției în timp și spațiu	181
Contextul social al <i>śivaismului</i>	182
Originile tantrei	185
Legături cu <i>śivaismul</i> pre-tantric	186
Śaiva Tantra timpurie: înainte de dezvoltarea grupărilor spirituale	188
Śaiva Tantra timpurie: două curente principale	189
Esența comună a doctrinelor Śaiva Tantra	192
Diferențele esențiale	193

Diferențele din sfera socială	194
Rădăcinile șamanice timpurii și reinterpretarea lor de către Kaula	195
Cele nouă grupări ale Śaiva Tantrei	197
Structura canonului <i>śivait</i>	251
Śivaismul cașmirian	252
Abhinavagupta: erudit, învățat, estetik, poet și <i>mahāsiddha</i>	259
Liniile Kaula	271
Tantra postclasică și apariția sistemului <i>haṭha yoga</i>	273
Yoga „posturală” modernă	283
 Partea a 3 a: Introducere în practica tradiției Śaiva Tantra	
Contextul practicii: <i>śaktipāta</i> și <i>dīksā</i>	285
<i>Dīkṣā</i> : ritualul de inițiere și efectele sale	294
Rolul maestrului	301
<i>Upāya</i> : cele trei mijloace abile de eliberare	305
<i>Anupāya</i> : „Calea fără cale”	306
<i>Śāmbhava upāya</i> – Mijloacele Divine	308
<i>Śakta upāya</i> – Mijloacele Puterii	314
<i>Āṇava upāya</i> – Mijloacele Individuale	337
Doar un zeu poate să adore un zeu: teoria ritualului tantric	359
Structura ritualului tantric	365
 Concluzii	
Realizarea <i>sādhāna</i> -ei tantrice în lumea modernă	372
Tradiții moderne Śaiva Tantra care au supraviețuit sau „unde putem învăța mai mult?”	381
Lista selectivă a instructorilor de Śaiva Tantra originală	387
Dzogchen: yoga tantrică a tradițiilor Nyingmapa și Bönpo	388
Binecuvântare finală	390

Note referitoare la termenii sanscriți și la pronunția lor	391
Anexa 1 – Versurile de la începutul lucrării <i>Tantrāloka</i>	397
Anexa 2 – Structura ritualului de adorare în Krama	401
Anexa 3 – Texte (cu comentarii și autori) sortate după <i>sampradāya</i>	405
Note	415
Bibliografie	444
Autorul	447

Śrī yantra elaborată

PREFAȚĂ

CARACTERUL UNIC AL VOLUMULUI DE FAȚĂ

Cartea pe care o țineți în mână este prima de acest gen, adică este prima introducere în istoria tantrei și în filosofia acesteia scrisă pentru publicul larg¹. Acest volum este unic pentru că îmbină următoarele trei caracteristici:

1) se adresează altei categorii de cititori decât cea a specialiștilor, adică atât practicanților spirituali (*yogi*), cât și studenților;

2) oferă o viziune de ansamblu asupra sistemului tantric clasic, [tradițional] (secolele al VIII-lea–al XII-lea);

3) se bazează pe sursele manuscrise originale în limba sanscrită și pe cele mai bune cercetări publicate în ultimii treizeci de ani, mai ales pe progresele majore realizate în studiile tantrice din ultimii zece ani.

NECESITATEA ACESTEI CĂRȚI

Această carte răspunde unei anumite necesități, pentru că, în afara unui cerc relativ mic de cercetători, impactul uriaș al religiilor tantrice asupra dezvoltării gândirii spirituale asiatice este aproape necunoscut. La cursurile universitare de religie indiană acest subiect fie nu se predă, fie este abordat foarte pe scurt și într-o manieră extrem de distorsionată, iar în numeroase cărți populare precum recenta *American Veda*, doctrinele care provin din tantra sunt identificate în mod greșit ca aparținând altor curente ale religiei indiene². O carte pentru publicul larg devine astfel necesară pentru a îndrepta situația, pentru a da credit atunci când e cazul și pentru a oferi răspunsuri corecte numeroaselor întrebări, pe care cei mai serioși practicanți moderni de yoga încep să le pună cu privire la „adevărata tantra”.

SCOPUL ACESTEI CĂRȚI

Scopul acestei cărți este să răspundă în mod clar și eficient la următoarele întrebări:

- Ce este tantra?
- Care sunt ideile sale spirituale și filosofice de bază?
- Care sunt practicile sale fundamentale?
- Ce semnificație are tantra în cadrul istoric mai larg al yogăi hinduse?
- În ce măsură este posibil să integrăm învățăturile și practicile tantrice în practica modernă a sistemului yoga în Occident?

Cartea are, de asemenea, un scop suplimentar: de a oferi cititorilor posibilitatea unei imersiuni într-o viziune spirituală asupra lumii care (dacă este aprofundată) poate declanșa o substanțială transformare personală și poate conduce la o expansiune permanentă a conștiinței.

SFERA DE CUPRINDERE A ACESTUI VOLUM

Vă puteți întreba la ce se referă expresia „tantra clasică”. Ea face ca subiectul lucrării noastre să difere de tantra hindusă recentă, de tradițiile *haṭha yoga* și, de asemenea, de neo-tantra occidentală. Tantra clasică abordată în acest volum este asociată cu o anumită tradiție religioasă, religia lui Śiva-Śakti*, cunoscută, de asemenea, sub numele de *śivaism*, religia predominantă a Indiei în perioada medievală. Există însă și categoria importantă a tantrismului budist; unii cititori vor dori, poate, să afle care este legătura acestuia cu ceea ce eu numesc „tantra clasică”. (Dacă nu vă interesează acest subiect, vă rog să treceți direct la secțiunea de mai jos, „Cum să citim această carte”).

Pentru a răspunde la această întrebare pe scurt (întrucât voi da mai multe detalii mai târziu), cred că această carte este o bună introducere în tantra, chiar și pentru cei interesați de varianta sa budistă, pentru că aceasta din urmă este foarte asemănătoare cu tantra clasică a lui Śiva-Śakti. Acest aspect nu este o coincidență; practicile sistemului tantric budist care nu se regăsesc în budismul (nontantric) timpuriu au fost adoptate direct din tantra clasică a lui Śiva-Śakti³. Mai mult decât atât, o mare parte din filosofia spirituală a budismului, pe care o întâl-

* Cele două fațete ale Realității Ultime: cea transcendentă și neclintită (Śiva) și cea immanentă și dinamică (Śakti). Combinarea într-o denominare comună nu este însă o eroare, întrucât este adecvat a considera – din perspectiva nonduală – cele două denumiri ca reprezentând o realitate unică. „Polarizarea” lor sub forma unui cuplu arhetipal masculin-feminin, dacă nu este corect înțeleasă, duce adesea la o viziune dualistă și la unele confuzii – inclusiv de natură practică – regretabile. (N. red.)

nim doar în etapa sa tantrică (de exemplu, învățăturile *Dzogchen*), este extrem de asemănătoare cu învățăturile nonduale ce formează nucleul acestui volum⁴.

Eu cred că viitoarele cercetări vor arăta că tradiția tantrică, înflori-toare în regiunea himalayană, a transcens granițele religioase rigide, atât de importante pentru conservatorii religioși și pentru cărturari⁵. Deși nu se cunoaște cu certitudine sensul influențelor între tantra nonduală Śiva-Śakti și învățăturile *Dzogchen*, această carte, cu toate că se focali-zează asupra sistemului tantra *śivait** (adică a lui Śiva-Śakti), poate să ofere o orientare adecvată și spre tantra în general, adică spre viziunea asupra lumii și practicile împărtășite de diferitele religii tantrice.

CUM CITIM ACEASTĂ CARTE

Cartea aceasta nu prea seamănă cu celelalte cărți pe care le-ați citit. Sunt folosite câteva tipuri diferite de discurs, pentru că ea încearcă să creeze o punte între cei care manifestă un interes spiritual serios în acest domeniu și cei care au mai degrabă o preocupare academică față de acesta, dar nu pot citi suficient de bine din limba sanscrită. În cea mai mare parte, cartea are un stil degajat și este ușor de citit, fiind doar pe alocuri puțin mai dificilă și mai filosofică. Prin urmare, este scrisă într-un mod care vă permite să săriți peste unele pasaje sau chiar peste părți întregi. Nu vă blocați la pasajele dificile. Vă veți bucura de carte mai mult și o veți înțelege mai bine dacă veți trece prin ea o dată, sărind peste tot ceea ce vi se pare prea greu de înțeles și apoi întorcându-vă pentru a doua oară ca să citiți mai temeinic [acel pasaj]. Există, de ase-menea, multe cuvinte în limba sanscrită în paranteze, cărora nu este necesar să le acordați atenție la început. De fapt, cele mai multe cuvinte care sunt în paranteze adaugă nuanțe suplimentare de care nu trebuie să vă preocupați la prima lectură. Același lucru e valabil pentru notele finale: ele oferă mai multe informații și opinii pentru cei care sunt deja familiarizați cu materialul din corpul principal al textului. Unele note finale au o tentă academică, altele pur și simplu aduc mai multe detalii.

* În această lucrare și în general în colecțiile legate de spiritualitatea Indiei ale edi-turii Herald ne vedem siliți să folosim această ortografie mai puțin uzuală, întrucât, din motive necunoscute nouă, deși, de exemplu, există în DEX cuvântul „vișnuit”, cuvântul „śivait” – pereche firească a primului – nu este încă acceptat. (N. red.)

Dat fiind faptul că subiectul cărții nu este tratat [într-o manieră] liniară, ci este mai degrabă precum o rețea de cunoștințe, sunteți liberi să săriți porțiuni din text, după plac. Intrați în dialog cu această carte, iar experiența pe care v-o oferă, care este posibil să vă schimbe modul de a gândi sau chiar viața, va fi mult mai împlinitoare.

Această carte este o introducere în istoria, dar și în filosofia tantrei clasice. Mai întâi, în partea de prezentare a istoriei tantrei, se va folosi un limbaj academic standard, întrucât astfel se oferă contextul pentru ceea ce urmează, însă acest material poate fi dificil pentru cel lipsit de afinități cu filosofia. Am ales așadar ca, după o introducere care explorează definiția termenului „tantra”, să prezentăm filosofia spirituală în partea de început a [lucrării]. Dacă această introducere „aproape academică” pare prea dificilă și doriți să pătrundeți direct în învățăturile spirituale, faceți aceasta. Pe de altă parte, dacă deja dețineți anumite cunoștințe despre *śivaism*, introducerea și fragmentele istorice pot prezenta un mare interes pentru voi, întrucât cercetarea prezentată aici este de ultimă oră și vă poate chiar surprinde.

După ce ați citit cartea o dată sau de două ori, vă invit să vă întoarceți la pasajele mai dificile sau mai profunde, astfel încât să puteți reflecta mai mult [asupra lor]. Puteți, de asemenea, să selectați citate care vă impresionează și vă intrigă și să le integrați ca pe o practică spirituală, în modul descris în secțiunea despre Mijloacele Puterii*.

* Este vorba despre Calea energiei (*Śaktopāya*). (N. red.)

CUVÂNT-ÎNAINTE ADRESAT CERCETĂTORILOR ȘI CADRELOR UNIVERSITARE

Această parte se adresează în principal cercetătorilor. Ea vine în apărarea identității „cărturarului-practicant” și a unui mod nou de a face studii religioase, la care această carte contribuie.

Unul dintre cele mai interesante aspecte cu privire la stăpânirea unui ansamblu de cunoștințe este extraordinara flexibilitate pe care acestea le oferă. Odată bine înțelese, ele pot fi modulate în mod diferit în funcție de context, de public și de scopul enunțării lor. Cei care studiază domeniul „semioticii” – care se referă, în dimensiunea sa pragmatică, la procesul colectiv de creare a unui sens – sunt familiarizați cu procesul aparent spontan prin care sfere distincte ale discursului sunt generate de contexte specifice și de faptul că aparenta spontaneitate nu este echivalentă cu transparența culturală. În scrierea și învățarea [la nivel] academic a științelor umaniste și în special în studiile religioase există un metadiscurs normativ tacit cu privire la „cunoașterea obiectivă” și la „cunoașterea de dragul cunoașterii”, care impune un consens forțat, unul care interzice aproape complet examinarea ideilor religioase din perspectiva personală sau pragmatică. Acesta este un consens impus la nivel instituțional, în sensul că nu este împărtășit de niciun student căruia i le-am predat și cu siguranță nici de publicul larg. El apare doar în discursul absolvenților, pentru că ei au învățat să-și ascundă credințele lor religioase personale ca să se conformeze conceptului normativ al așa-numitei obiectivități, o pretenție promovată ca ideal academic. (Arătați-mi un absolvent al studiilor religioase și vă voi arăta o persoană profund religioasă „pe ascuns” sau pe cineva care și-a eliminat religiozitatea prin discursul intelectual reduționist preferat de specialiștii de nivel academic.) Așa cum a observat respectatul cărturar-practicant budist, José Cabezon, „Există încă o reticență larg răspândită în punerea problemei identității religioase a cercetătorului în domeniul studiilor religioase per ansamblu”⁷.

Această situație a condus, în opinia mea, la atrofierea actuală a studiului academic al religiei. Moda de care s-a bucurat domeniul în

anii '60 și '70 a apus de mult, iar domeniul a fost pe drept criticat că nu reușește să dezvolte metodologii sau strategii hermeneutice care să justifice existența sa independentă de departamentele istoriei, sociologiei, antropologiei, filosofiei etc. (Îmi amintesc de caracterizarea autoironică a studiilor religioase făcută de Ninian Smart ca fiind „tot timpul niște mângăleli polimetodologice”.) Nimic din toate acestea nu ar conta, cred eu, dacă studenții ar putea să studieze religia în felul în care ei doresc, o abordare care, de asemenea, constituie, întâmplător, singura metodologie care le lipsește departamentelor de religie. Prin aceasta mă refer la o serioasă luare în considerare a viziunilor asupra lumii exprimate de către religii în ceea ce privește trupul, vorbirea și mintea, într-un mod care ar genera o gamă de experiențe ale gândirii (și chiar ale corpului) care i-ar permite adeptului să facă din propria sa conștiință întrupată locul în care să-și pună întrebarea: *cum arată și cum este percepută, de fapt, realitatea în cadrul acestei viziuni religioase asupra lumii?*

În mod clar, o asemenea experiență nu ar implica o convertire la religia respectivă, nici nu ar necesita aderarea personală a instructorului la obiectul religios al experienței și, cu toate acestea, este rar practică în cadrul universitar. Și aceasta, în ciuda faptului că acest gen de proces este, din ce am experimentat eu, ceea ce îi interesează cel mai mult pe studenții atrași de studiul religiei și în ciuda faptului că o asemenea explorare deschisă și reală ar însemna totodată și urmarea idealurilor academice originare cu cea mai mare autenticitate pe care ne-am putea-o imagina vreodată.

Cu toate că sunt un cercetător la nivel academic, sunt și un practicant spiritual. Cartea pe care am ales să o scriu mai întâi nu-mi va crește credibilitatea în lumea academică, în ciuda faptului că, pentru a o scrie, a trebuit să obțin trei diplome și să mă specializez în citirea și interpretarea unei largi varietăți de surse primare și secundare. Strădania mea aici nu este să profit de interesul popular actual pentru ceea ce se numește tantra, nici să caut notorietatea prin diluarea și „reconfigurarea pentru o mai largă audiență” a unor idei care se adresează mai degrabă specialiștilor, așa cum privesc cei din mediul academic majoritatea cărților importante din domeniul lor. Această carte este mai degrabă ceva [mult] mai interesant pentru mine: un exercițiu în domeniul pe care Cabezón îl numește „teologie academică” sau ceea ce eu aș numi *un experiment conștient într-o teologie constructivă bine ancorată [în realitate]*.

Ea îmbină interesele și necesitățile a două comunități diferite de cititori într-un fel care, susțin eu, doar un cărturar-practicant este capabil să o facă. Într-o asemenea ființă umană, două domenii ale discursului – unul înrădăcinat în aserțiunile intelectuale ale obiectivității, iar celălalt în experiența religioasă personală și în credințele asociate – pot fie să existe separat, forțând-o să mențină un fel de personalitate scindată, fie să ajungă la coerența unității, dacă ea permite unei intuiții intelectuale profunde să inspire ființa și experiența sa spirituală, ghidându-i căutarea intelectuală fără pierderea angajamentului față de adevăr. Pentru mine, acest proces de întrepătrundere nu a apărut în contextul academic, în care unicul savant religios bun este un cărturar „dez-integrat”, ci într-un context foarte diferit în care am fost atras inițial din cauza unor nevoi financiare: predare în studiourile de yoga ca instructor independent. Acest mediu, ridiculizat de unii oameni de știință ca fiind antiintelectual și teribil de ignorant în ceea ce privește „yoga adevărată”, nu doar că a salutat procesul reflecției susținute și angajate asupra filosofiei și practicii yoga, ci m-a impulsionat și să reflectez într-un mod mai creativ asupra materialului pe care îl studiasem. Întrebările precum „în ce fel era filosofia legată de practică?” și „cum arăta cu adevărat viața religioasă a celor care au scris vechile texte?” pătrundeau în conștiința mea pe măsură ce audiența mea dirija cu persistență discursul departe de abstracțiunile intelectuale și de interpretarea literală a textului, în direcția preocupărilor de genul „de ce personajele istorice de la origini au avut acele puncte de vedere?”, „ce experiențe au inspirat acele puncte de vedere?”, „ce ar însemna pentru oamenii moderni să-și asume [la rândul lor] acele puncte de vedere” și „cum ar putea contextul nostru cultural să modifice, în esență, căile pe care acele puncte de vedere le-au creat?”

Aceste confruntări nonacademice [survenite în procesul de predare] m-au făcut să înțeleg sistemele de cunoaștere ale vechii religii indiene *așa cum au fost ele la origini*: moduri de interpretare a realității integrate în contexte practice și bazate pe preocupări din viața reală a celor care au utilizat aceste înțelegeri de natură religioasă ca moduri de remodelare intenționată a abordării existenței cotidiene. A evita dezbaterea privind modul în care ideile religioase ne influențează înseamnă a evita orice fel de confruntare dintre scopul original și funcția acelor idei: căci, susțin eu, doar prin aplicarea reală a ideilor religioase în propriile noastre vieți ele își pot redobândi puterea și semnificația reală și doar în acest mod ele ne devin accesibile ca subiecte de cercetare autentică și plină de sens.

INTRODUCERE

O ORIENTARE LEGATĂ DE TANTRA

„Tantra” este, în zilele noastre, un termen excesiv folosit în lumea occidentală. Îl găsim pe copertile revistelor cunoscute și ale cărților, de obicei legat în mod sugestiv de noțiunea de experiență sexuală la superlativ. Deși aproape fiecare a auzit acest cuvânt, aproape nimeni – inclusiv mulți oameni care pretind că predau ceva ce se numește tantra – nu cunoaște nimic despre dezvoltarea istorică a tradiției spirituale indiene la care oamenii de știință se referă ca fiind tantra.

Ceea ce se studiază la nivel academic ca fiind tantra nu seamănă aproape deloc cu ceea ce este predat sub același nume în circuitul de seminare de spiritualitate alternativă din America*. Scopul principal al acestei cărți nu este să explice de ce această breșă este atât de mare – o situație complexă de transmitere istorică și de ciudată neînțelegere. Aici vom face o prezentare generală a tradiției spirituale indiene originale care a fost transmisă în scripturile [de limbă] sanscrită numite Tantra (de unde provine și numele). De ce ar prezenta aceasta interes pentru occidentalii moderni? Există un motiv important: milioane de occidentali practică astăzi ceva ce este numit yoga, o metodă care, deși mult modificată în formă și conținut, ar putea, conform multor indicii, proveni din tradiția tantrică⁸.

Data fiind confuzia terminologică larg răspândită, vă rog ca, în calitate de simpli cititori, să vă eliberați pur și simplu mintea de tot ceea ce credeți că știți despre tantra, oricât de valoroasă poate sau nu să fie această cunoaștere pentru voi, și să o luați de la capăt.**

În acest fel, îi veți da șansa de a vă ghida cu eficiență spre viziunea tantrică originală asupra lumii: un mod de a vedea și a înțelege realitatea care vă poate provoca și lumina până la cele mai profunde niveluri ale ființei voastre.

* Și de pretutindeni în lume, incluzând România. (N. red.)

** S.n. (N. red.)

Yoga este o tradiție vie profund influențată de tantra, deși a uitat multe despre propria sa istorie. Această carte este o parte dintr-un nou val de lucrări ale „cărturarilor-practicanți”, ale căror țeluri sunt de a redescoperi și reintegra câte ceva din ceea ce a fost uitat, de a clarifica sursa multor idei și practici care subzistă în jurul nostru (justificându-le și îmbogățindu-le astfel) și de a face o schiță a peisajului vast și variat al gândirii spirituale indiene, cu accent asupra felului în care aceasta poate contribui la [calitatea] vieții noastre cotidiene. Este cert că o mare parte a învățaturii și scrierilor despre gândirea indiană din secolul al XX-lea a fost fie captivantă, dar incoerentă și lipsită de baze (viziunea practicantului), fie sistematică, dar seacă, plictisitoare și insipidă (viziunea academică). Este timpul să corectăm acest lucru – nicio tradiție indiană nu a fost mai greșit înțeleasă, în ceea ce privește influența sa profundă asupra spiritualității globale, decât tantra.

O parte din această carte este istorică. În calitate de om de știință, îi ajut pe oameni să distingă între ideile noi și cele care au circulat în ultima vreme, nu pentru a sugera că ideile vechi sunt mai bune sau în mod inerent mai legitime decât cele noi, ci pentru a-i pregăti pe cititori să identifice precis care idei s-au păstrat și sunt larg răspândite în tradițiile tantrice – prin urmare, importante – și care sunt periferice.

De ce ar trebui ca aceasta să fie o problemă importantă de discernământ? Din punctul de vedere al practicantului, acțiunea de a învăța să identificăm teoriile principale ale unei anumite tradiții spirituale se bazează pe axioma că orice tradiție își păstrează de-a lungul timpului cele mai eficiente învățături și practici și le elimină pe cele care s-au dovedit a fi ineficiente⁹. Așadar, a identifica cele mai uzuale practici și idei tantrice de-a lungul secolelor de dezvoltare istorică înseamnă a identifica practici și idei care au fost eficiente pentru nenumărați practicanți. Acest proces de identificare ne permite să aducem inovații mai degrabă pe baza unei profunde înțelegeri decât – așa cum mulți instructori moderni de yoga au făcut – să umplem golurile din cunoașterea noastră prin simpla inventare a ideilor bazate pe experiența și predispozițiile individuale.

Din nou, nu vreau să insinuez că un mod tradițional de gândire sau o tehnică [tradițională] vor fi *în mod obligatoriu* mai eficiente pentru voi decât unele noi. Este însă tot așa de adevărat că doar timpul ne [poate] spune dacă o nouă tehnică sau învățătură este destul de eficientă pentru a deveni o parte consistentă [sau permanentă] a unei tradiții spirituale vii.

Puteți întreba (și cred că ar trebui să o faceți) ce calificări am eu pentru a reprezenta tradiția tantrică originală.

Doisprezece ani de studiu intensiv la nivel universitar m-au ajutat să mă familiarizez cu limba sanscrită și cu conținutul unor texte tantrice scrise în această limbă. Acest studiu academic este, după părerea mea, completat de douăzeci și patru de ani ca practicant spiritual în cadrul unei tradiții influențate de mai multe dintre aceste texte tantrice originale. Deși nu sunt nici pe departe un maestru, am petrecut mulți ani din viața mea încercând zi de zi să-i înțeleg suficient de bine pe vechii maestri tantrici pentru a le transpune cu acuratețe mesajul în limba engleză cu propriile mele cuvinte. Efectul pe care îl va avea lectura acestei cărți asupra vieții voastre va dovedi dacă am reușit, într-o anumită măsură, în demersul meu.

DE CE SĂ STUDIEM ISTORIA TANTREI?

Spre deosebire de istoria pe care probabil ați fost obligați să o învățați în școală, istoria tradițiilor tantrice este o poveste fascinantă, care constă nu doar din simple informații, ci și din idei puternice și inspiratoare – unele dintre cele mai originale idei enunțate vreodată privind potențialul uman. Din punct de vedere istoric, aceste idei sunt în mod intrinsec strâns legate de anumite practici spirituale transformatoare, dintre care pe unele probabil le-ați practicat deja. Vedeți, unele practici care au originea în tantra au fost transmise până în prezent, dar s-au abătut de la punctele de vedere filosofice originale. (Vezi, de exemplu, tradiția *haṭha yoga*, fundamentul practicii yoga moderne, care s-a dezvoltat la origini din Śaiva Tantra.)

Maeștrii tantrici și-au dezvoltat învățăturile și tehnicile lor ca un întreg, o matrice de interconexiuni bine structurată, menită să vă elibereze pentru totdeauna de ignoranță și suferință. Atunci când înțelegeți deci viziunea profundă și desăvârșită a realității care a fost la origini transmisă în legătură cu aceste practici yoghine, această cunoaștere conferă forță propriei voastre practici, vă inspiră în permanență cu privire la calea voastră și vă dă o mare claritate și concentrare. Prin urmare, pentru voi este folositor din punct de vedere practic să aveți cunoștințe cât mai bune despre tradițiile care au hrănit practicile yoga pe care în prezent le îndrăgiți.

PARTEA 1

FILOSOFIA SISTEMULUI NONDUALIST ŚAIVA TANTRA [NŚT]

PREFAȚĂ: ÎN CE VĂ VEȚI IMPLICA

A păși în lumea sistemului Śaiva Tantra înseamnă a intra într-o lume de magie și mister. Filosofia care lărgeste orizonturile minții, precum și ritualurile oculte, panteonul zeitelor teribile manifestate prin intermediul silabelor mistice, diagramele energetice care reprezintă numeroasele dimensiuni ale realității, vizualizarea centrilor de forță la nivelul corpului, gesturile care exprimă cele mai pure forme ale conștiinței, experiențele dătătoare de nectar ale celui mai pur extaz, stăpânirea puterii supranaturale și conceptele care [aduc] provocări normelor fundamentele ale societății obișnuite: acestea sunt doar câteva dintre elementele sale. Pe scurt, tantra este o lume care cuprinde întreaga gamă a activității umane spirituale și religioase, de la cele mai elevate și sublime stări de contemplație ale naturii noastre interioare până la cele mai ciudate superstiții. (Ne vom focaliza asupra primelor.) În prezent unii oameni sunt interesați doar de filosofia superioară a sistemului tantra, alții, de tehnicile exclusiv practice, alții manifestă curiozitate față de întregul context istoric.

Oricum ați fi, pentru a vă cufunda total în această lume [a tantrei], trebuie nu doar să renunțați la orice noțiune despre ceea ce credeți că este ea, ci și la unele dintre ipotezele voastre profund înrădăcinate cu privire la realitate. În caz contrar, nu veți putea niciodată să înțelegeți cu

adevărat această viziune specială asupra lumii. Orice viziune alternativă asupra lumii poate constitui o critică a viziunii standard asupra realității din cadrul societății noastre, dar, pentru ca ea să facă aceasta într-un mod real și eficient, noi trebuie – cel puțin temporar – să rămânem deschiși să analizăm chiar și principiile fundamentale cu ajutorul cărora interpretăm fenomenele; cu alte cuvinte, noi trebuie să analizăm chiar conceptele cu ajutorul cărora ne creăm lumea în care să trăim.

Un mod de a iniția acest proces este să începem să devenim conștienți că noi, toți, trăim într-o lume a basmelor, a poveștilor. Acestea sunt poveștile mai mult sau mai puțin coerente pe care ni le spun ceilalți și pe care ni le spunem noi înșine despre evenimentele și oamenii din jurul nostru, pentru a le conferi un sens. Toate ideile generale, judecățile de valoare și expunerile verbale despre realitate constituie povești. Toate poveștile sunt *false*, în sensul că ele sunt în mod inevitabil distorsionări ale realității, și *adevărate*, în sensul că ele au o anumită legătură cu realitatea, una care ne poate spune multe despre noi înșine. De exemplu, dacă cineva spune „Bay Area este un loc superb în care să locuiești”, de obicei noi nu presupunem că a studiat cu atenție zeci de zone rezidențiale, a făcut comparații în cadrul unui sondaj printre oamenii de rând cu privire la ceea ce înseamnă o zonă perfectă pentru locuit. Mai degrabă noi știm că acea persoană a avut anumite experiențe pozitive locuind în Bay Area și a generalizat acest lucru într-o poveste.

Totuși, de obicei, noi nu avem o reprezentare clară a propriilor noastre povești. Când spuneți „Am o problemă cu...” sau „Mă pricep la/nu mă pricep la...”, voi prezentați în mod selectiv, pentru voi înșivă și pentru ceilalți, o serie de experiențe din trecut într-un fel care le reduce la o declarație aparent concretă și care implică o stare permanentă a lucrurilor. În mod asemănător, dacă îi spuneți cuiva „Căsnicia mea e fericită”, voi prezentați și reduceți un set de experiențe care, dacă ar fi cunoscute de persoana căreia îi vorbiți, nu ar fi neapărat descrise de ea ca fiind o căsnicie fericită. Totuși, a încerca să ajungeți la „adevărul” legat de condiția –fericită sau nu – a propriei căsnicii, înseamnă a pierde din vedere esențialul – căci singurul adevăr este chiar natura și conținutul experiențelor individuale, specifice. Orice altceva este o poveste pe care o spunem noi despre aceste experiențe. Deci, care este genul de întrebare ce nu omite esențialul? Probabil aceea care se referă la modul și motivul pentru care noi prezentăm experiențele noastre ca pe o

poveste și dacă acea poveste ne ajută sau nu, pentru că fiecare poveste despre trecut ne modelează experiența prezentului. Deși este adevărat că unele povești corespund mai mult realității decât altele, principală valoare a poveștilor constă în ajutorul pe care ele ni-l oferă pentru a ne crea lumea în care dorim să trăim. Atunci când ele nu sunt utile în acest sens, valoarea lor este contestabilă.

Așadar, la fel ca toți ceilalți, v-ați spus vouă înșivă multe povești despre modul în care stau lucrurile și despre cum sunteți voi. Atunci când o serie de povești nu răspund celor mai profunde nevoi ale unei persoane, aceasta la un moment dat începe să caute altele noi. În acest moment apare religia. Religia este o structură complexă de povești despre realitate menite să atingă un anumit țel (adesea etichetat drept „mântuire” sau „eliberare”). Religia așadar este o metapoveste. Atunci când vă implicați într-o tradiție spirituală cum este sistemul Śaiva Tantra, voi încercați să aflați dacă poveștile sale despre realitate sunt suficient de convingătoare și eficiente pentru a garanta suprapunerea unora dintre ele cu unele de-ale voastre. (Bineînțeles, vă puneți întrebări și cu privire la eficiența tehnicilor sale practice, dar acestea sunt în mod inseparabil legate de poveștile sale.) Conform sistemului Śaiva Tantra, a îmbrățișa o interpretare mai înaltă a realității este un pas necesar pe calea către transcenderea completă a tuturor poveștilor. Spre deosebire de viziunea multor religii, unele ramuri ale tantrei confirmă în mod explicit că nimic din ceea ce poate fi exprimat în cuvinte nu este Adevărul total sau absolut. Ceea ce este real nu poate fi redat într-un mod adecvat cu ajutorul limbajului și prin urmare toate încercările de a face aceasta sunt aproximări cu o utilitate relativă. O exprimare aproximativă la nivelul limbajului (adică o poveste) este de folos în măsura în care vă conduce în cele din urmă dincolo de limbaj, la *experiența* dorită a realității, care este, în sine, o stare de revelare directă a propriei naturi.²⁹ Dacă nu acesta este scopul vostru, atunci ceea ce urmează ar putea avea pentru voi măcar un interes intelectual.

DEFINIȚIA SISTEMULUI NONDUAL ŚAIVA TANTRA

Deși vom aborda și alte tradiții tantrice în prezentarea istorică care va urma, această carte urmează modelul și punctele esențiale al liniilor sistemului nondual, Śaiva Tantra (pronunțat [aproximativ] *șaiiva tantra*), reprezentat cel mai bine de linia Kaula Trika. Mai târziu, pe măsură ce

vom avansa din punct de vedere istoric, veți înțelege cum se integrează această tradiție specifică în marele peisaj al tantrei. Pentru început totuși vreau să definesc sistemul nondual Śaiva Tantra (prescurtat NŚT) cât mai limpede posibil, astfel încât să vă dați seama încotro ne îndreptăm și asupra căror subiecte ne vom focaliza (vă rog să rețineți că, în perioada pe care o vom cerceta, tradițiile Zeiței numite Śakta Tantra nu erau separate de *śivaism*; ele erau considerate o parte a aceleiași tradiții).

Eu definesc în felul următor sistemul Śaiva Tantra:

O mișcare spirituală care își are originea în nordul Indiei și care a atins apogeul în secolele al IX–al XII-lea, caracterizată în principal de:

1. Accentul pe trăirea directă a realității divine, care are un aspect transcendent și unul imanent, numite respectiv Śiva și Śakti, Śiva fiind asociat în principal conștiinței, care este fundamentul ultim al ființei, iar Śakti energiei care se revarsă și creează întregul univers manifestat.

2. Inițierea [în contextul] relației guru–discipol și al unei comunități egalitare *kula* (comunitate spirituală).

3. Practica spirituală sub patru aspecte:

- contemplarea învățăturilor despre Viziunea spirituală;
- ritualul meditativ;
- tehnicile yoghine legate de corpul subtil;
- cultivarea estetică a simțurilor.

Toate acestea vizează accesarea și asimilarea energiei divine care se află în toate lucrurile, cu scopul de a atinge atât succesul în lumea materială, cât și eliberarea spirituală³⁰.

Această definiție se aplică, de asemenea, altor forme de tantra nonduală, cum sunt cele budiste (cu toate că, bineînțeles, ele folosesc pentru Divinitate alte nume decât Śiva și Śakti, cum ar fi natura de *buddha*). Această definiție destul de condensată va fi explicată acum într-un mod simplu și mai târziu într-un mod elaborat.

NŚT susține că există doar o singură realitate: Divinitatea, în diferite permutații. A spune că doar Dumnezeu este real înseamnă același lucru cu a spune că tot ceea ce există este Dumnezeu. În cadrul NŚT a simți această Divinitate în toate lucrurile și ca fiind toate lucrurile constituie scopul practicii. În acest sistem, Divinitatea este privită ca având

două aspecte, cel transcendent și cel imanent. Aspectul transcendent este numit Śiva și este personificat ca o divinitate masculină (Dumnezeu). Deși Śiva este reprezentat din punct de vedere mitologic ca având anumite caracteristici, tantricii (cei care urmează tantra) îl consideră pe Śiva ca fiind pură Conștiință: nonpersonal, transcenzând toate limitările sau caracteristicile, dincolo de simțuri, vorbire și minte – pe scurt lumina originală a Conștiinței care face posibilă existența întregii manifestări, fundamentul imuabil și plin de pace a tot ceea ce există.

Aspectul imanent al Divinității („imanent” înseamnă perceptibil cu ajutorul simțurilor și a minții) este numit Śakti și este personificat ca divinitate feminină (Zeița/[Marea Mamă Divină]). Aceasta înseamnă că întregul Univers manifestat este Zeița și prin urmare ar trebui venerat ca atare. Astfel Śiva și Śakti sunt, de fapt, una, nu sunt doi, însă sunt reprezentați ca fiind doi, pentru că ei corespund celor două aspecte ale realității, fiecare dintre ele fiind predominant la un anumit moment al experienței. Cele două experiențe diferite ale Divinității reprezentate prin Śiva și Śakti sunt cea *enstatică*, în care ne întoarcem către interior, renunțăm la tot și atingem starea fundamentală transcendentă și statică a ființei noastre, și cea *extatică*, în care ne exprimăm natura noastră divină în moduri creative, dinamice, exteriorizate și concrete. În conformitate cu NŚT ambele experiențe sunt necesare pentru a cunoaște Divinitatea, iar un echilibru armonios între cele două reprezintă singura eliberare spirituală adevărată.

Cultivarea acestei stări de libertate „trează” a avut loc la origini în contextul unei comunități spirituale sub îndrumarea unui maestru spiritual. (Acesta era numit maestru* nu pentru că era *stăpânul* tuturor, ci pentru că ajunsese la o totală *stăpânire de sine*). Deși oamenilor li se cerea să primească în mod formal inițierea pentru a avea acces la guru și la scripturi, este important să reținem că inițiaților nu li cerea să renunțe la serviciul lor, la proprietăți sau la viața de familie. Adică tantra era în cea mai mare parte o cale a „capilor de familie”, iar asceții constituiau o minoritate. Practicanții erau oameni ca mine și ca voi și se confruntau cu aceleași provocări ale vieții de zi cu zi cu care ne confruntăm noi în prezent. Ei se alăturau unui grup sau comunități (*kula*) care respingea importanța categoriilor bazate pe castă, clasă și gen și practica o disciplină spirituală cu o viziune optimistă asupra vieții.

* În limba engleză *master* înseamnă și „maestru”, și „stăpân”. (N. red.)